

Nr 74.

Av herr **Hedlund** i Östersund **m. fl.**, angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen.

Landets vattenkraftsindustri har under senare år nått en vid tillkomsten av nu gällande vattenlag knappast anad utveckling. Indalsälven hör till de vattendrag, som framför andra tagits i anspråk för stora kraftverksanläggningar. Ett tiotal dylika med en effekt varierande mellan 30 000 och 200 000 kWa äro utförda, under utförande eller planerade att utföras inom en nära framtid. Vad som gjort Indalsälven till en av de förnämsta källorna för landets kraftproduktion torde vara, förutom den betydande vattenmängden och de gynnsamma nederbördsförhållandena, dels dess stora fallhöjd från de stora fjällsjöarna i västra Jämtland till havet, omkring 400 m, dels de synnerligen goda regleringsmöjligheter som förefinnas på grund av de i vattendraget ingående stora sjöarna.

Sjöregleringsföretag ha hittills genomförts i sjön Torrön och pågå eller planeras, tills vidare med stöd av lagen den 20 oktober 1939 angående tillfällig vattenreglering, i sjöarna Juveln, Stora Rensjön, Anjan, Kallsjön, Näkten, Storsjön, Hotagsjön och Gesunden. Dessa regleringar bli av utomordentlig betydelse för kraftproduktionen. Vid en utredning, som föregick Torröns första reglering, beräknades att enbart denna reglering för de utbyggnadsvärdiga fallen i Indalsälven, dit vissa av de nu till utbyggnad ifrågasatta fallen knappast då räknades, komme att medföra en energivinst av 250 miljoner kilowattimmar, motsvarande 30 % av den under lågvattenhalvåret eljest tillgängliga energimängden. Genomförandet av de nu påbörjade eller planerade regleringarna av samtliga ovannämnda sjöar torde komma att ge en energivinst i storleksordningen 1 000 miljoner kilowattimmar. Regleringskostnaderna bli i förhållande till den energivinst, som uppstår, jämförelsevis obetydliga. Fördelarna av regleringarna äro för intressenterna så mycket större som den därigenom ökade råvarukraften i regel icke torde hava betalts i form av förhöjd köpeskilling till resp. fallägare eller på annat sätt. Man torde sålunda kunna utgå ifrån att utnyttjandet av Indalsälvens flodområde för kraftproduktionen är för företagarna synnerligen förmånligt ur ekonomisk sunpunkt.

Den utvunna kraften är så gott som uteslutande avsedd att transporteras till och utnyttjas i sydligare trakter av landet och endast en ringa del därav torde komma länets befolkning till godo. De fördelar, som uppstå för den bygd, där dessa stora värden uttagas, inskränka sig i stort sett till de arbetstillfällen, som beredas befolkningen under en jämförelsevis kort byggnadstid, samt till de i och för sig betydande skatteobjekt, som de stora kraft-

Bihang till riksdagens protokoll 1942. 4 saml. Nr 74—78.

verken och i viss mån även regleringsdammarna utgöra för de särskilda kommuner dit de förläggas. För bygden och länen i övrigt kunna några väsentliga fördelar av företagen eljest icke sägas uppstå. Däremot kunna genom dessa anläggningar och åtgärder i vissa avseenden stora skador och olägenheter uppkomma, vilka beröra såväl enskilda rättsägare som mera allmänna intressen liksom även den jordbrukande befolkningens och andra befolkningsgruppers trevnad och levnadsförhållanden. Beträffande de enskilda rättsägare, som drabbas därav, stadgar vattenlagen ersättning enligt grunder, som närmare angivas i 9 kap. Jämväl beträffande dylika skador och olägenheter av mera allmän natur är rätten till kompensation i vattenlagen i princip erkänd. Främst har detta konimit till uttryck i bestämmelserna om tillhandahållande av kraft åt kringliggande bygd, om fiskeavgifter samt om regleringsavgifter.

På senare tid har emellertid från olika håll inom Jämtlands län med stöd av erfarenheterna från redan genomförda vattenregleringar hävdats den uppfattningen, att gällande lagstiftning icke ger tillräckliga möjligheter till beredande av ersättning och kompensation för skador och olägenheter, som drabba mera samhälleligt och allmänt. Sålunda har bl. a. såsom anmärkningsvärt framhållits, att, trots de 100-tals miljoner kilowattimmar, som komme att uttagas ur Indalsälven, åtskilliga bygder, som vore belägna vid densamma eller kring dess reglerade källsjöar, saknade elektrisk belysning och icke hade utsikter att med stöd av vattenlagen erhålla sådan elektrisk kraft för jordbrukets behov utan att därför nedlagga kostnader och avgifter, som vida överstege vederbörandes bärkraft. Från turistintresserat håll har bl. a. framhållits att genom kraftverksbyggen och regleringsåtgärder de för turisttrafiken synnerligen värdefulla tillgångar som bestode i ståtliga och vackra vattenfall och forsar, försvunne och lämnade efter sig skrämmande raviner och tomma flodfåror, som vore allt annat än lockande för turisten. En minskad turistfrekvens kunde därför med fog befaras. Att detta betydde förluster för de bygder, där relativt stora kapital nedlagts i turistanläggningar, vore uppenbart, men någon ersättning härför kunde med gällande lagstiftning ej förväntas. Vidare har framhållits, att den jordbrukande befolkningen, som vintertid i brist på plogade vägar i stor utsträckning förlagt sina färdevägar till sjöarna, vållades stora olägenheter därav att de reglerade sjöarna på grund av täta variationer i vattenståndet vintertid bleve ofarbara eller i varje fall svårframkomliga. Även fisket ginge på många håll helt förlorat genom ändrade vattenförhållanden. Förlusten härav kunde i åtskilliga fall på lång sikt ej uppvägas av utgående engångsersättningar. Att avgifter årligen utginge till befrämjande av fisket inom länet hade för den enskilda fiskerättsägaren, som för alltid förlorat sitt fiskevatten, givetvis ej betydelse. Från andra håll har slutligen uttalats, att med hänsyn till de stora värden i kraft, som från vissa i många avseenden mindre lyckligt lottrade trakter av landet, uttoges till förmån för de stora städerna och bättre

belägna landsdelar, regleringsavgiften borde ersättas med en resp. län tillfallande på väsentligt högre avgifter grundad accis att tagas i anspråk för ungefär samma ändamål, som den nu gällande lagstiftningen i mån av medelstillgång ger möjlighet att tillgodose beträffande de av företaget närmast berörda bygderna.

De sålunda i den allmänna diskussionen framförda synpunkterna äro värda övervägande, och enligt vad vi ha oss bekant har länsstyrelsen i Jämtlands län i skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit önskvärdheten av att här berörda frågor måtte vinna beaktande. Vi ha också kommit till den uppfattningen att en utredning kan vara påkallad för utrönande av huruvida den nuvarande lagstiftningen kan anses tillfredsställande i vad den avser att tillgodose berättigade anspråk på ersättning och kompensation för skador och olägenheter m. m. av den art, som ovan berörts.

I främsta rummet bör frågan »om tillhandahållande av kraft åt kringliggande bygd» bli föremål för utredning. Såvitt känt är har endast i något enstaka fall hittills förekommit, att ansökan gjorts om åtnjutande av dylik kraft, oaktat sådan i flera fall blivit utdömd. Detta till synes egendomliga förhållande torde i viss utsträckning bero därpå, att ersättningskraft erhållits av vederbörande vattenfallsägare vid upplåtelse av vattenrätt. Hänsyn till dylik krafttillgång torde också tagas av vattendomstolen, som bestämmer lägre belopp av bygdekraft där avtal om ersättningskraft föreligger. På dylikt sätt hjälpes emellertid icke den befolkning, som icke haft del i den försålda vattenrätten och som i regel är boende på längre avstånd från kraftverket. Enligt 4 kap. 4 § vattenlagen skall i den mån kraft, varom här är fråga, *bygdekraft*, tagas i anspråk, ersättning därför givas med ett belopp, som motsvarar kraftverksägarens självkostnad med tillägg av 2 % på anläggningskapitalet, och skall kraften uttagas vid kraftstationen eller, där det lämpligen kan ske, å ägaren tillhörig ledning. För erforderliga ledningar i övrigt måste alltså köparen av bygdekraft ensam svara. Det ställer sig för bygdekraftens mottagare i regel så dyrt att ifrågavarande möjlighet icke kan utnyttjas, åtminstone gäller detta i så glest befolkade trakter som i t. ex. Jämtland, där ledningskostnaderna med nödvändighet i regel bli mycket höga och kraften mestadels ej kan ekonomiskt och i full utsträckning utnyttjas. Då gällande bestämmelser rörande bygdekraft sålunda uppenbarligen ej tillgodose det avsedda syftet bör en översyn av dessa bestämmelser ske för att bereda möjligheter till billigare bygdekraft.

Bestämmelserna i 4 kap. 14 och 15 §§ vattenlagen om regleringsavgifter synas även tarva granskning. Paragrafernas nuvarande materiella innehåll och utformning ge nämligen icke de möjligheter till kompensation för skador och olägenheter, som äro önskvärda och berättigade. Enligt 14 § första stycket kunna ifrågavarande avgifter, som skola bestämmas särskilt för varje av regleringen berört strömfall, variera mellan 10 öre och 3 kronor för varje turbinhästkraft, varmed genom regleringen den uttagbara vattenkraften i

strömfallet i medeltal blivit ökad. Vid avgiftens bestämmande skall hänsyn tagas dels till den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållandena, som genom företaget förorsakas, och den olägenhet eller fördel, vilken härigenom uppkommer för den kringliggande bygden, dels ock till den större och mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Avgörandet skall gälla för en tidrymd av 20 år i sänder, första gången räknat från det kalenderår, under vilket företaget skall hava fullbordats.

Det är uppenbart, att stora svårigheter måste möta då det gäller att bedöma de omständigheter, som skola konstituera avgiftsbeloppet. Detta är så mycket mera betänkligt, som avgörandet skall gälla så lång tid som 20 år. Som exempel kan här nämnas, att sedan vattendomstolens utslag om Torröns första och andra reglering meddelades, d. v. s. år 1935 respektive år 1940, ett flertal mycket stora utbyggnader av strömfall ägt rum. Till dessa sedermera tillkomna utbyggnader har hänsyn ej kunnat tagas i berörda utslag. Då dessa utslag stadga lägre avgifter för vid tiden för utslaget utbyggda än för då utbyggda strömfall, kommer alltså den lägre avgiften att under hela 20-årsperioden gälla även för dessa numera utbyggda fall.

Även en annan omständighet förtjänar i detta sammanhang beaktande. Enligt bestämmelse i 15 § skall influtna regleringsavgifter i första hand användas till förebyggande eller minskande av olägenheter, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd. Då dylika skador och olägenheter kunna yppa sig först efter många år, torde svårigen, i synnerhet om avgifterna äro knappt tillmätta, några medel för andra i paragrafen omförmälda ändamål inom rimlig tid kunna påräknas. Lagen erkänner dock i princip det berättigade i tillgodoseendet av dylika ändamål och äro dessa av skäl, som här förut framhållits, särskilt inom Jämtlands län framträdande.

Med hänsyn till det nu anförda synas större möjligheter böra beredas för att tillgodose behov, som avses i 15 § sista meningen. Dessa behov borde skäligen tillmätas samma betydelse som reservationerna för de direkta skadeersättningarna, varjämte avgifterna borde tilltagas så att medel för ändamålet också funnes att tillgå i rimlig utsträckning. I detta sammanhang må framhållas, att 4 kap. 15 § icke ger full klarhet, huruvida användningen av däri avsedda avgifter är begränsat enbart till bygden kring den reglerade sjön eller om dessa avgifter kunna utnyttjas även i vidare omfattning. Uttrycket i 14 § tredje stycket »den kringliggande bygden» är oklart och såvitt det är oss bekant har detta uttryck åtminstone av regleringsintressenterna i Indalsälven, där de stora regleringsarbetena hittills i huvudsak förekommit, uppfattats så att avgifterna skulle få användas till beredande av ersättning för skador och olägenheter uteslutande vid de reglerade sjöarna. Klarhet i detta stycke är en given förutsättning bl. a. för en i möjligaste mån riktig avvägning av avgiftsbeloppen. Enligt vår uppfattning borde avgifterna, i den

mån de ej enbart avse ersättning för direkta lokala skador, få tagas i anspråk för kompensation av olägenheter av mera allmän art eller till gagn för hela den bygd, som beröres av det reglerade vattendraget i dess helhet och bestämmelserna i sådant hänseende förtydligas. Härigenom finge man större möjlighet att tillgodose det allmänna elektrifieringsbehovet, att skapa kompensation för skövlade skönhetsvärden genom skapande av andra för turistväsendet viktiga tillgångar, t. ex. nya färdleder, understöd till lokala turistföreningars verksamhet o. s. v.

Ett realiserande av dessa önskemål torde påkalla en ändring av bestämmelserna om avgifter enligt 4 kap. 14 och 15 §§ vattenlagen. Huru detta skall ske är givetvis utan en närmare utredning ej möjligt att bedöma. Syftet med ändringarna skulle emellertid vara en sådan reglering av avgifterna att såväl behovet av en reserv för oförutsedda lokala skador säkerställdes som ock att medel komme att stå till förfogande för kompensation i skälig omfattning av olägenheter av mera allmän natur av ovanberörda art. Kunde detta ske genom fastställandet av en fast avgift för varje i visst vattendrag genom regleringen vunnen turbinhästkraft eller i varje fall fastställandet av närmare normer för en dylik avgift, skulle man komma ifrån de nuvarande svårigheterna att i varje fall med någon grad av säkerhet bedöma skäligheten av regleringsavgifterna, säkerligen en sannskyldig prövosten både för kammarkollegiet, som i detta fall skulle bevaka det allmännas rätt, och för vattendomstolen.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en allsidig utredning av de frågor vi här berört.

Stockholm den 21 jan. 1942.

Verner Hedlund,
Östersund.

Nils A. Larsson,
Östersund.

Andreas Andersson,
Gisselås.

Anna Lindqvist-Petersson,
Östersund.

Sigfrid Jonsson,
Alsen.